

ADAM FISCHER.

ZNACZENIE ETNOLOGJI DLA INNYCH NAUK.

TREŚĆ: Pierwsze próby wyodrębnienia etnologji s. 81. — Nazwa: etnologja s. 82. — Rozwój etnologji w wieku XIX s. 83. — Rasa, lud, a kultura s. 84. — Etnologja nauką socjologiczną s. 85. — Etnologja a folklor i ludoznawstwo s. 85. — Etnografja a geografja s. 86. — Etnografja a krajoznawstwo s. 86. — Etnologja a historia kultury s. 87. — Etnologja a nauki humanistyczne s. 88. — Etnologja a historia s. 88. — Etnologja a historia osadnictwa s. 89. — Etnologja a prehistorja s. 89. — Etnologja a historia religij s. 89. — Etnologja a orientalistyka s. 89. — Etnologja a filologja klasyczna s. 89. — Etnologja a językoznawstwo s. 90. — Etnologja a socjologja s. 90. — Etnologja a nauki prawnicze s. 90. — Etnologja a psychologja etniczna s. 91. — Etnologja a historia literatury i sztuki s. 91. — Etnologja czysta i stosowana s. 91. — Etnologja w programie ogólnego wykształcenia s. 92.

Pierwsze próby wyodrębnienia etnologji.

Każda nowa nauka musi przejść pewien dłuższy okres rozwoju, nim dojdzie do właściwego określenia swej nazwy, swego przedmiotu, swej metody i nim się ustali jej stosunek do innych pokrewnych nauk. Etnologja walczyła o swą odrębność dość długo właśnie ze względu na łączność z wielu naukami.

Rzut oka na rozwój etnologji, poucza o tem dokładnie, że była już nauka w swym zarodku, ale długo nie było ścisłego sformułowania jej odrębności. Pod tym względem znacznie szczęśliwsza była antropologja, która — pominawszy ARYSTOTELESA — uzyskuje swój termin w r. 1501, kiedy to MAGNUS HUND, doktor teologji i medycyny wydaje w Lipsku dzieło p. t. „Anthropologia de natura hominis“. HUND w zakres swych rozważań wprowadził tylko stronę fizyczną. Stronę psychiczną człowieka w tej dziedzinie

uwzględnił OTTO CASMANN w dziele wydanem w r. 1594 w Hanowerze p. t. „Psychologia anthropologica sive animae humanae doctrina“. W pracy tej są już pewne momenty etnologiczne, choć wszystko to jeszcze jest przeważnie tylko teoretyczne. Zrozumienie dla nauki wzrasta jednak, czego dowodem wejście jej w systematykę wiedzy. Gdy więc na początku dziejów filozofji nowożytnej BAKON daje taki systemat w dziełach p. t. „De dignitate et augmentis scientiarum“ (1605) i „Globus intellectualis“, w traktatach tych w dziale filozofji obok teologii i przyrody jest też antropologia z poddziałami: dusza i ciało. Przejawiają się więc tu również pewne zarysy etnologiczne, lecz w związku z antropologią.

Z powodu braku materiałów etnograficznych, trwa to teoretyczne pojmowanie aż do wieku XVIII, kiedy to zagadnienia zaczynają się dzielić, a przez to wyjaśniać. Już w r. 1724 jezuita francuski LAFITEAU uznaje konieczność porównywania zwyczajów różnych ludów, a więc dąży do badań etnologicznych. Myśli te zaznaczały się coraz wyraźniej w dziełach ROUSSEAU'A, VOLTAIRE'A, CONDORCETA, HERDERA i SCHILLERA. Wreszcie w r. 1776 wydaje BLUMENBACH swe dzieło o naturalnych różnicach rodzaju ludzkiego, pierwszy zarys antropologii fizycznej. Nowa epoka przynosi coraz to nowe materiały i możność coraz to dokładniejszego formułowania pojęć etnografji i etnologji. Wyraz etnografja pojawia się w formie określonej w wydawnictwie p. t. „Ethnographische Bildergallerie“. Nürnberg 1791. Zarazem poczyną się tę etnografję właściwie rozumieć.

Dla COMTE'A, który nauki dzielił na dwie grupy, kosmologiczne t. j. o ziemi i socjologiczne czyli o człowieku problemy etniczne wchodziły oczywiście do nauki o człowieku zbiorowym, do socjologii. Podobnie było to później u SPENCERA.

Nazwa: etnologia.

Pierwszym, który wobec etnologji zajął właściwy punkt widzenia, był ANDRZEJ MARJA AMPÈRE. Prawie równocześnie z pierwszym tomem „Kursu filozofji pozytywnej“, wydał on dzieło p. t. „Essai sur la philosophie des sciences ou exposition analytique d'une classification naturelle de toutes les connaissances humaines“. (Paryż. T. I, 1834, T. II, 1843). AMPÈRE wychodząc od podziału fizyki na elementarną i matematyczną drogą analogji, przeszedł

do innych nauk i podzielił je na kosmologiczne i noologiczne. Zdaniem znakomitego fizyka umiejętności noologiczne dzielą się na właściwe noologiczne i na społeczne. W społecznych oddziela nauki polityczne (jak nauka o prawach, ekonomja społeczna i polityczna) i etnologiczne (nauka o ludach), a w tym dziale wyróżnia nauki etnologiczne właściwe, do których zalicza się etnologję, naukę o ludach żyjących i archeologję, naukę o ludach zaginionych, oraz nauki historyczne (historja, hierologja t. j. dzieje religij).¹⁾ AMPÈRE określił więc zupełnie wyraźnie etnologję już przed powstaniem w Paryżu 23 sierpnia w r. 1839 „Société ethnologique“. Stowarzyszenie to zasłużyło się bardzo wiele przy spopularyzowaniu tego określenia. Później rozpowszechniły i utrwaliły to pojęcie też dzieła K. VOLLGRAFA p. t. „Erster Versuch einer wissenschaftlichen Begründung sowohl der allgemeinen Ethnologie auf die Anthropologie, wie auch der Staats- und Rechtsphilosophie durch die Ethnologie“ (1851—5).

Rozwój etnologji w wieku XIX.

Zrazu mieszały się jeszcze zupełnie pojęcia etnologji, etnografji, antropologji i folkloru. Zarówno TEODOR WAITZ w swem dziele p. t. „Anthropologie der Naturvölker“ (1859 r.), jak OSKAR PESCHEL w podręczniku p. t. „Völkerkunde“ (2 wyd. Lipsk, 1875) nie odróżniają etnologji od antropologji. Dopiero FRYDERYK MÜLLER w podręczniku ogólnej etnografji²⁾ przeciwstawia antropologji: etnologję, którą atoli utożsamia z etnografją. To pomieszanie pojęć, zaznaczyło się i zaznacza jeszcze dotąd u uczonych angielskich. TYLOR³⁾ zajmuje się problemami etnologicznymi, a nazywa swe dzieło antropologją, a natomiast wręcz przeciwnie inny uczony angielski etnolog KEANE⁴⁾ dał swej książce tytuł: „Etnologja“,

¹⁾ Klasyfikacja AMPÈRE'A ma w dziejach filozofji liczne karty, podkreślające jej przejrzystość i logikę. Por. H. ARCTOWSKI: La généalogie des sciences. Bruxelles 1897, s. 5; W. M. KOZŁOWSKI: Klasyfikacja umiejętności na podstawach filozoficznych jako wstęp do wykształcenia ogólnego. Kraków, 1902, wyd. II, s. 17—27. Zasługa znakomitego fizyka przy ustaleniu nazwy: etnologja, zupełnie dotąd natomiast nie została podkreślona.

²⁾ MÜLLER FR. Allgemeine Ethnographie. 2 wyd. Wien 1879.

³⁾ TYLOR E. B. Anthropology; an Introduction to the Study of Man and Civilisation. London 1881.

⁴⁾ KEANE A. H. Ethnology. Cambridge 1896.

a pisze natomiast o antropologii i prehistorji. Pewnego ładu teoretycznego nie wprowadził też BASTIAN ¹⁾, mimo że zasłużył się tak wiele przez wzbudzenie powszechnego zainteresowania dla nowych problemów. BASTIAN wyznaczał bowiem etnologji zadania, należące właściwie do psychologii etnicznej, który to błąd miały już prace STEINTHALA ²⁾ i LAZARUSA ³⁾. Nadto STEINTHAL twierdził, że ludami historycznymi zajmują się filologja i historja, etnologja zaś ludami niehistorycznymi. Stanowisko to nieuzasadnione zwalczał już RATZEL ⁴⁾.

Znacznie dokładniejsze pojęcie miał o tem HENRYK SCHURTZ ⁵⁾, który rozumiał, że istotą etnologji jest porównywanie, do którego materiału przygotowuje etnografja. Również SCHURTZ nie odgraniczył antropologii od etnologji, a znamienne to jest szczególnie dla badaczy angielskich i amerykańskich, jak np. DANIEL BRINTON ⁶⁾, RIPLEY ⁷⁾ i i., którzy obie nauki łączą pod wspólnem mianem antropologii.

WINTERNITZ ⁸⁾, przeprowadzając krytykę tych różnych poglądów, wyróżnił: 1. Somatologję czyli antropologję fizyczną, wychodząc z tego założenia, że rasa jest pojęciem antropologicznem, więc należy ją odróżnić od ludu, który jest pojęciem etnologicznem. 2. Prehistorję. 3. Etnologję, jako naukę o człowieku pod względem psychicznym i społecznym, która ma za zadanie zbadać ludy na ziemi pod względem ich stosunku do ich mienia kulturalnego i rozwoju tej kultury.

Rasa, lud, a kultura.

Przez długi czas nie oddzielano więc ściśle zrazu związanych z sobą nauk, antropologii i etnologji. Nie uświadamiano sobie bowiem różnic, zachodzących między rasą, ludem a kulturą. Po-

¹⁾ BASTIAN A. Allgemeine Grundzüge der Ethnologie. Berlin 1884.

²⁾ STEINTHAL H. Philologie, Geschichte und Psychologie in ihren gegenseitigen Beziehungen. Berlin 1864.

³⁾ Zeitschrift f. Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft. Bd. I (1860).

⁴⁾ RATZEL FR. Völkerkunde. Leipzig 1885.

⁵⁾ SCHURTZ H. Katechismus der Völkerkunde. Leipzig 1893.

⁶⁾ Globus. T. 63, s. 359.

⁷⁾ RIPLEY W. Z. The Races of Europe. London 1900.

⁸⁾ WINTERNITZ M. Völkerkunde, Volkskunde und Philologie. Globus. T. 78 (1900), s. 371 i n. Z uwag tych wiele korzystałem w niniejszym zarysie rozwoju badań etnologicznych.

jęcia te dawniej mieszające się, a nawet nakrywające, rozróżnia St. PONIATOWSKI¹⁾ następująco: 1. Rasami nazywa określone kompleksy cech morfologicznych, fizjologicznych i psychicznych, tworzące odrębne typy ludzkie. 2. Kulturami całokształty zbiorowych wytworów ludzkich, służących do podtrzymania, rozmnażania i uprzyjemniania życia. 3. Ludami wreszcie nazywa grupy ludzkie, przekazujące w swoim obrębie z pokolenia na pokolenie określone wytwory kulturalne. Stąd wynika, że lud jest mieszaniną różnych ras i kultur. A zarazem zaznacza się różnica między antropologją, jako nauką zajmującą się rasami, człowiekiem, a etnologją, jako nauką o ludach, badającą porównawczo ich kulturę.

Etnologia nauką socjologiczną.

JAN CZEKANOWSKI²⁾ odróżnia etnografię jako naukę, dającą monograficzne opisy poszczególnych ludów, etnologję zaś, jako naukę badającą porównawczo różne ludy. Z chwilą zaś gdy badamy historję rozwoju tych zjawisk, wchodzimy w dziedzinę historii kultury. Jeśli zaś badamy prawa rozwoju tych zjawisk, będą to już zagadnienia socjologii. Stosunek wzajemny powyższych nauk jest analogiczny do stosunku nauk przyrodniczych: zoologii, anatomji porównawczej, embriologii i biologji. Przykładowo objaśnia to CZEKANOWSKI np. tem, że czaszka lub ząb może być przedmiotem antropologii, ale też etnografji, o ile ząb ten jest sztucznie zniekształcony lub spiłowany, może być wreszcie przedmiotem etnologji, o ile ten sposób zniekształcenia zęba badamy porównawczo do innych analogicznych zwyczajów, o ile zaś rozważamy rozwój tego zjawiska, wówczas będzie to już należeć do historii kultury. W świetle tych rozważań, występuje zupełnie wyraźnie różnica między etnografią i etnologją.

Etnologia a folklor i ludoznawstwo.

Ponadto warto zaznaczyć przy tej sposobności, czem jest folklor, który bywa niejednokrotnie mieszany z etnografią.

Słowo *folklore* zostało użyte po raz pierwszy przez Anglika W. J. THOMSA, który w r. 1846 ogłosił w londyńskim „Athenaeum“

¹⁾ PONIATOWSKI ST. O metodzie historycznej. Warszawa 1919, s. 6.

²⁾ CZEKANOWSKI J. Antropologia, etnologia i prehistorja. Lud. T. XXI, s. 12.

artykuł, proponujący ten wyraz na oznaczenie wytworów życia duchowego ludu, ale nie na jakieś określenie nauki. Mimo, że badacze angielscy jak BURNE, zwracali wyraźnie uwagę, że jest to wiedza ludu, a nie wiedza o ludzie — szczególnie uczeni niemieccy jak np. KAINDL, używają tego terminu zupełnie fałszywie i uważają mylnie folklor za część etnologji. Błąd ten da się zauważyć i w naszych pracach etnologicznych,¹⁾ dlatego też godziło się może przypomnieć fakty zresztą dobrze znane.

Wyraz „folklor“ zastąpił u nas KARŁOWICZ terminem: ludoznawstwo. Z czasem chciano nazwą tą objąć też etnografję i etnologję, wskutek czego powstał jeszcze większy chaos w terminologii etnologicznej. A. LANGER (Ziemia 1920, s. 4) pragnąłby wyraz ten utrzymać na określenie nauki o ludzie, jako dolnej warstwie w narodach kulturalnych. Tego rodzaju pojmowanie byłoby jednak nawrotem do przeszłych błędnych poglądów etnologicznych, które dzieliły ludy na cywilizowane i niecywilizowane, a zależnie od tego podziału, wyodrębniały też pewne grupy nauk etnologicznych. Stąd mimo pozorów swojskości w wyrazie „ludoznawstwo“, należy raczej dla uniknięcia nieporozumień, pozostać przy nazwach etnografja, etnologja i folklor.

Etnografja a geografja.

Również nie dość ściśle odgraniczono etnografję i etnologję od geografji. Usiłowano wtłoczyć etnografję w antropogeografję, mimo że choć te dwie nauki są dość ze sobą spokrewnione, to jednak każda ma swój odrębny zakres i odrębny cel. Celem antropogeografji jest wykrywanie obustronnych związków i wpływów człowieka na ziemię i ziemi na człowieka. Celem etnografji badanie kultury danego ludu, względnie jak w etnologji porównywanie kultur różnych ludów.

Etnografja a krajoznawstwo.

Nie brak też było usiłowań, by uważać etnografję za część krajoznawstwa. Krajoznawstwo nie jest żadną nauką, więc nie może

¹⁾ Np. PONIATOWSKI w rozprawce p. t. O metodzie historycznej mówi, że folklor jest „działem etnologji“. Należy też sprostować uwagę A. LANGERA, że Anglicy w 1896 r. określili lokalno-narodową etnografję wyrazem folk-lore, bo termin ten jest o wiele dawniejszy. (Por. Ziemia 1920, Nr. 1, s. 4).

obejmować w sobie etnografii. Mimoto krajoznawstwo, którego celem jest popularyzowanie między innymi również wiadomości etnograficznych, oddaje bardzo ważne usługi etnografii; współpracownicy na polu krajoznawstwa mogą zarazem zbierać ważne materiały dla etnografii, ale o jakimś podporządkowywaniu nie może być mowy.

Etnologia a historia kultury.

Znacznie trudniejsze jest zagadnienie stosunku etnologii do historii kultury. Oddawna uznawano, że związek ten istnieje, gdyż historia kultury nie może się ograniczyć do przebiegów kulturalnych warstw wyższych, ale musi uwzględniać też warstwy niższe. Trudności zwiększały się przez rozmaite określenia historii kultury. Dawniej przeciwstawiało się ją historii politycznej. Od KLEMMY rozwija się zapatrywanie, że historii wypadków należy przeciwstawić rozwój kultury, a przekonanie to mamy jeszcze u HELLWALDA. Historia kultury zajmuje się więc temi przemianami, jakim ulegały u różnych ludów formy kulturalne i kulturalne kompleksy. Badanie to możliwe dopiero wtedy, gdy się wszystkie kulturalne fakty ułoży w szeregi chronologiczne. Ponieważ historia kultury ludów pozaeuropejskich zrazu tego nie czyniła, więc nie budziła zaufania historyków poważnych, jak K. LAMPRECHT, E. MEYER i i. Z chwilą, kiedy nowe metody pozwalały już ustalić pewne dane chronologiczne, również historia nabiera zaufania do etnologii, jak np. widzimy to w dziele HELMOLTA¹⁾, który uwzględnia badania odległych obszarów niehistorycznych.

Wedle FOYA²⁾ historia kultury, jest nauka o przyczynowym rozwoju tego wszystkiego, co składa się na życie duchowe i zewnętrzne wszystkich żyjących obecnie lub niegdyś ludów na ziemi. Ten zakres historii kultury rozpada się na dwa działy, europejski i pozaeuropejski. W związku z tem określeniem sformułował FOY pojęcie etnologii, jako historii kultury ludów pozaeuropejskich, a więc w przeciwieństwie do EHRENREICHA³⁾, który uważał historię kultury za część etnologii, uważa FOY etnologię za część historii kultury. Zapatrywanie błędne wskutek ograniczenia etnologii do

¹⁾ HELMOLT, Weltgeschichte. T. I—IX, 1899—1907.

²⁾ W przedmowie do F. GRAEBNERA, Methode der Ethnologie, s. VIII.

³⁾ Zeitschrift f. Ethnologie 1910, T. 42, s. 363.

ludów pozaeuropejskich, bo wobec tego nie możnaby mówić o badaniach etnologicznych na obszarach romańskich, czy słowiańskich i byłoby to powtórzenie dawnego błędu etnologów, gdy dzielono ludy na cywilizowane i niecywilizowane. Przytem FOY przez słowo „niegdyś“ wprowadza do historii kultury do pewnego stopnia i prehistorję, która przecież właściwie jest etnografią ludów niegdyś żyjących na ziemi. Więc FOY ma tylko o tyle rację, o ile tak ściśle łączy etnologję z historją kultury. Istotnie bowiem trudno wykreślić granicę między temi naukami, a gdyby etnologja polegała tylko na porównywaniu kultur różnych ludów, byłoby to jedynie jakby nizanie koralików na sznurek bez możności dochodzenia do jakichś ważniejszych wyników. Etnologja musi nie tylko porównywać, ale i objaśniać, więc będzie to nauka nie tylko o kulturze, ale i o rozwoju tej kultury zarówno u ludów cywilizowanych jak niecywilizowanych, o kulturze tego, co się określa mianem *ethnos* w przeciwieństwie do *anthropos*, który jest przedmiotem antropologii.

Etnologja a nauki humanistyczne.

Etnologja łączy się nie tylko z jej granicznymi naukami, ale pozostaje też w bliskim stosunku ze wszystkimi naukami humanistycznymi. Słusznie wyraził się etnolog hiszpański ANTONIO MACHADO Y ALVAREZ: ¹⁾ „Wszystkie nauki dzisiejszych czasów były w swym początku folklorystyczne, a w mniejszym stopniu są wszystkie takimi jeszcze dzisiaj“.

Etnologja a historja.

Więc najpierw ścisły związek, jaki łączy historję kultury z etnologją, zaznacza się też odnośnie do historii. Początki ludów cywilizowanych, niedostępne dla badań historycznych, przechodzą do zakresu etnologji, badającej obok ludów niecywilizowanych również okresy przedcywilizacyjne ludów cywilizowanych. Nadto historja może się posiłkować nieraz etnograficznymi materiałami, bo o wielu wydarzeniach historycznych, o których nie mamy dokumentów, pozostały ślady jedynie w tradycji ludowej.

¹⁾ Kritischer Jahresbericht f. d. Fortschritte d. romanischen Philologie. T. IV, cz. 3, s. 6.

Etnologja a historja osadnictwa.

Ta współpraca wspiera też historję osadnictwa, gdyż na podstawie badania nazw miejscowych, na podstawie określenia pewnych typów budownictwa, wogóle przez dokładne poznanie kultury materialnej, możemy odtworzyć karty zamierzchłych dziejów i nieznanych nam ruchów plemion na danym obszarze.

Etnologja a prehistorja.

O ile szczątki stadjów przedcywilizacyjnych przechowały się w ziemi, bada je prehistorja. Etnologja ułatwia też prehistorji zrozumienie wielu odkopywanych kultur przez uzyskane wyniki badań nad ludami pierwotnymi, które dziś jeszcze znają kamienne narzędzia, budowle na palach i t. d.¹⁾

Etnologja a historja religij.

Wyniki badań etnologicznych mają też zasadnicze znaczenie dla określenia wyobrażeń religijnych zarania dziejów, wogóle dla mitologii. Ze współczesnych materiałów ludoznawczych możemy wywnioskować wiele momentów mitologicznych, równie dobrze, jak ze starych świadectw pisemnych. Wiadomo wreszcie dobrze, jak wiele korzysta z wyników zdobytych przez etnologję historja religij i ile niezrozumiałych ustępów w księgach świętych rozumie się dopiero na podstawie materiałów użyczonych przez etnografów.

Etnologja a orientalistyka.

Następnie są dziedziny wiedzy, które dawniej włączano do etnologji. Pochodziło to z podziału ludów na cywilizowane i niecywilizowane, zależnie od pisma, a więc czy ono jest pojęciowe czy też są to wyobrażeniowe piktogramy i stąd badania kultury niektórych ludów, jak indologja, sinologja, meksykanistyka, a nawet cała orientalistyka również były włączane do etnologji. Dziś zostały te nauki już zupełnie wyodrębnione, ale liczne jeszcze łączności utrzymały się i nauki te również posilkują się tą gałęzią wiedzy, do której pierwotnie je zaliczano.

¹⁾ Problem ten znalazł wyczerpujące omówienie już w poprzednim zeszycie „Ludu“ T. XXI, s. 17.

Etnologia a filologia klasyczna.

Wogóle o etnologję opierać się musi nieraz nietylko orjentalistyka, ale i filolog klasyczny wielokrotnie się nią posiłkuje, bo już w najstarszych pomnikach piśmiennictwa starożytnego jest wiele nowożytnej uczoności i niezrozumiałości, tak że jedynie przy pomocy ludowych tradycyji wiele wątpliwości można usunąć.

Etnologia a językoznawstwo.

Również językoznawstwo bardzo chętnie zwraca się po sukurs do dziedziny badań etnologicznych. Przytem, choć samo się o etnologję opiera, wspiera też ją bardzo znacznie. Oczywiście nie można iść tak daleko, jak H. PAUL¹⁾, który etnografję do filologii zaliczył. Współpraca językoznawców i etnologów szczególnie wówczas dała bardzo korzystne wyniki, gdy padło hasło równoległego badania słowa i rzeczy, co się nawet wyraziło w specjalnem piśmie temu poświęconem p. t.: „Wörter und Sachen“. W Polsce wielkiego znaczenia, tego współdziałania dowiódł w swych studjach K. NITSCH.²⁾

Etnologia a socjologia.

Jeśli zaś przyjmujemy zapatrywanie CZEKANOWSKIEGO, który uważa etnologję za naukę socjologiczną, za jedną z postaci socjologii opisowej obok etnografji i historii kultury — wówczas zrozumiemy też w całej pełni owe bardzo liczne węzły, jakie łączą etnologję z socjologją.

Etnologia a nauki prawnicze.

Ze względu na ten moment socjologiczny, łączy się też etnologja wogóle z naukami prawniczemi, przyczem ma szczególne znaczenie dla prawa prywatnego i dla historii i filozofji prawa. Wiadomo, jak w dziedzinie poszukiwań dotyczących genezy państwa, rodziny, własności indywidualnej, wogóle wszelkich instytucyji społecznych prawnik korzysta przedewszystkiem z materiału

¹⁾ Globus. T. 78, s. 377.

²⁾ NITSCH K. Z geografji wyrazów polskich. Kraków 1918.

udzielonego mu przez etnologa i kieruje się wynikami uzyskanymi przez rozważania nad prawem zwyczajowym niższych warstw ludów cywilizowanych i zasadami prawnymi ludów pierwotnych.

Etnologia a psychologia etniczna.

Przez pewien czas łączono też etnologię z psychologią. Było to wynikiem wyżej wspomnianych poglądów STEINTHALA i LAZARUSA (1860), a następnie BASTIANA (1881), którzy prawie utożsamiali psychologię etniczną z etnologią. Kierunek ten opanował WUNDT¹⁾, starał się obie dziedziny odgraniczyć, ale i on też zbyt w dziedzinę psychologii wkracza.

Etnologia a historia literatury i sztuki.

Wreszcie doniosłe znaczenie ma etnologia również dla badań na polu literatury i sztuki. Literatura i sztuka jako wytwór danego narodu, czy danej rasy, mają pewne cechy odrębne, które we właściwym świetle występują dopiero właśnie na tle materiałów etnologicznych. Dokładne zbadanie kultury duchowej ludów europejskich pozwoli niewątpliwie objaśnić ściślej genezę również wielu zjawisk i kierunków w dziedzinie literatury i sztuki.

Etnologia czysta i stosowana.

Stosunek etnologii do innych nauk jest więc zupełnie jasny. Znamionuje go zupełna niezależność. Ale etnologia jak każda nauka może być czysta lub stosowana. W związku z innymi naukami staje się stosowana, bo idzie tu zawsze o to, aby uzyskać podstawę dla skuteczniejszej akcji innych nauk. Taką nauką pomocniczą może być etnologia szczególnie od tej chwili, gdy sama uzyskała pewne i silne podstawy. Słusznie bowiem zauważył RATZEL, że nie ma nauki, któraby była tylko pomocnicza, jak też zarazem nie ma takiej nauki, któraby nie mogła wystąpić w stosunku do innej w charakterze pomocniczej, ale każda nauka musi się stać najpierw samodzielną, by mogła innej udzielić pomocy.

¹⁾ WUNDT W. Ziele und Wege der Völkerpsychologie. Philosophische Studien. T. 4; WUNDT W., Völkerpsychologie. T. I. Leipzig 1911. Por. też K. TWAR-DOWSKI, O psychologii, Warszawa 1913, s. 11, 44.

Etnologia w programie ogólnego wykształcenia.

Wobec tego zaś, że wszystkie nauki humanistyczne, a nawet niektóre przyrodnicze pozostają z etnologią w tak ścisłym związku i korzystają z niej wiele — wypływa stąd jasny i oczywisty wniosek, że wiadomości z zakresu etnologji i etnografji muszą wejść w program ogólnego wykształcenia. Nietylko uczony specjalista, ale i wogóle inteligentny ogół uzyska stąd wiele korzyści, bo potrafi właściwiej patrzeć na wiele zjawisk społecznych. Dzieje przeszłości kulturalnej człowieka uczą najlepiej zrozumienia pewnych współczesnych zagadnień i kryzysów. Szczególnie zaś w naszych obecnych warunkach, społeczeństwo uzyska pewne cenne wskazówki, odnośnie do tak trudnych niektórych problemów życia narodowego.

LITERATURA.

- ACHELIS TH. Die Entwicklung der modernen Ethnologie. Berlin 1889.
 „ Moderne Völkerkunde. Stuttgart 1896.
 CZEKANOWSKI J. Antropologia, etnologia i prehistorja. Lwów 1922.
 GOMME G. L. Folklor. Podręcznik dla zajmujących się ludoznawstwem. Kraków 1901.
 GRAEBNER F. Methode der Ethnologie. Kulturgeschichtliche Bibliothek, T. I, Heidelberg 1911.
 KAINDL R. FR. Die Volkskunde, ihre Bedeutung, ihre Ziele und ihre Methode. Leipzig und Wien 1903.
 KNORTZ K. Was ist Volkskunde und wie studiert man dieselbe? Evansville, Indiana 1900.
 LANGER A. Istota ludoznawstwa, jego granice i cele. Ziemia 1920, nr. 1, s. 4—10, nr. 2, s. 53—59.
 Notes and Queries on Anthropology. 4 edition. Edited by BARBARA FREIRE MARRECO and JOHN LINTON MYRES. London 1912.
 PONIATOWSKI ST. O metodzie historycznej w etnologji i znaczeniu jej wyników dla historji. Warszawa 1919.
 PITT RIVERS A. L. F. Evolution of Culture. Oxford 1905.
 SCHMIDT P. W. Die moderne Ethnologie. Anthropos. Mödling 1906, T. I, s. 97.
 THILENIUS G. Methoden und Probleme der Völkerkunde. Hamburg 1916.
 WINTERNITZ M. Völkerkunde, Volkskunde und Philologie. Globus, T. 78, (1900), s. 345—350, 370—377.
-